UN DOCUMENT DE CONSOLIDARE A LIMBII ROMÂNE LITERARE - *BIBLIA DE LA BUCUREŞTI* (1688)

ELENA-CRISTINA POPA
Liceul Teoretic „V. Alecsandri" Iaşi
elle_chris@yahoo.com

Résumé: L'analyse des phénomènes spécifiques à la langue roumaine littéraire dans le livre des Actes des Apôtres, dans les trois livres de référence – La Bible de Bucarest (1688), Le Nouveau Testament de Bălgrad (1648) et La Bible de Blaj (1795) – a pris en compte la rétention des archaïques dans le langage, les innovations linguistiques, en soulignant, chaque fois, les phénomènes qui sont devenus plus tard les normes de la langue littéraire. Les observations ont été axées sur les quatre niveaux de la langue: la phonologie, la morphologie, la formation des mots et le vocabulaire. L'observation sur l'étude des Actes des Apôtres de la Bible de Bucarest, du Nouveau Testament de Bălgrad et de la Bible de Blaj abouti à la conclusion que le texte de la Bible de Bucarest est le plus conservateur, ce qui le rend parfois inintelligible. Dans le Nouveau Testament de Bălgrad, il y a une alternance des règles linguistiques du nord et du sud, mais les premièrs sont prédominantes. Le texte de la Bible de Blaj est, du point de vue des règles de la langue littéraire, le plus moderne, en anticipant, par une série d'innovations, les règles existant dans la littérature roumaine d'aujourd'hui.
Mots-clés: *La Bible de Bucarest*, *Le Nouveau Testament de Bălgrad*, *La Bible de Blaj*, morphologie, formation des mots, vocabulaire

Traducerea fragmentară a *Bibliei* în limba română datează din secolul al XVI-lea, când au apărut primele cărţi de psalmi (*Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voroneţeană* şi *Psaltirea Hurmuzachi*), urmate de alte ediţii în 1570, 1577 şi 1589. În secolul următor, apare la Bălgrad, din îndemnul mitropolitului Simion Ştefan, o nouă ediţie a *Psaltirii* (1651). Acelaşi text al *Vechiului Testament* a fost tradus şi publicat, în paralel în română şi slavonă, de către mitropolitul Dosoftei, în 1680, ca, trei ani mai târziu, el să tipărească la Uniew (Polonia) *Psaltirea în versuri*.

Cartea *Psalmilor* nu este, însă, singura carte din *Vechiul Testament* tradusă în limba română începând cu secolul al XVI-lea. În 1581-1582, apare *Palia de la Orăştie*, cuprinzând primele două cărţi din *Pentateuh* (*Geneza* şi *Exodul*). După 100 de ani, în 1683, mitropolitul Dosoftei tipăreşte un volum (*Profitologhion*) cuprinzând toate textele din *Vechiul Testament* folosite în serviciile divine de biserica ortodoxă.

BDD-A19642 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:27 UTC)

Datorită necesităţilor de ordin liturgic, *Noul Testament* a fost tradus şi tipărit mult mai frecvent. Cel mai vechi exemplar păstrat este *Evangheliarul de la Sibiu* (1551-1553), cu text paralel român şi slavon. Tot de la jumătatea secolului al XVI-lea datează şi *Codicele Popii Bratul*, ce conţine *Faptele Apostolilor*, *Epistolele* lui Ioan, Petru, Iacob şi I Corinteni (5, 6-7, 35). *Codicele Voronețean* cuprinde *Faptele Apostolilor* (fragmentar), Iacob, Petru I şi II (până la 2, 9). Diaconul Coresi tipăreşte *Tetraevanghelul* (1560-1561), *Praxiul* sau *Lucrul apostolesc* (1563), *Cartea ce se cheamă evanghelie cu învățătură de în tuspatru evangheliștii aleasă*.

Abia la jumătatea secolului al XVII-lea, în 1648, apare, la Bălgrad, prima traducere integrală în limba română a *Noului Testament*. De la această dată şi până în 1688, anul primei apariţii integrale a textului *Bibliei* în limba română, au mai apărut: *Evanghelia* de la Bucureşti (1682) şi *Apostolul* (1683), tipărite de mitropolitul Teodosie. După 1688, frecvenţa apariţiei *Evangheliarelor* este foarte mare (1693, 1742, 1750, 1760, 1775, la Bucureşti; 1697, la Snagov; 1741, 1762, la Iaşi; 1765, 1776, la Blaj; 1746, 1784, 1794, la Râmnicu Vâlcea), ca şi cea a *Apostolului* (1743, 1774, 1784, la Bucureşti; 1756, 1791, la Iaşi; 1767, la Blaj; 1704, 1743, la Buzău; 1747, 1794, la Râmnicu Vâlcea).

În 1795, apare, la Blaj, *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi şi a ceii noao*, precedată de *Noul Testament acum tipărit într-acest chip pre limba rumânească* de Antim Ivireanul (1703) şi urmată de *Noul Testament al Domnului nostru Iisus Hristos* (Petersburg, 1817).

Studiul *Bibliei de la Bucureşti* (1688), al *Noului Testament de la Bălgrad* (1648) şi al *Bibliei de la Blaj* (1795) a dat naştere la numeroase discuţii în istoria limbii şi literaturii române. Astfel, Samuil Micu, primul critic al *Bibliei de la Bucureşti*, consideră această traducere „cu foarte întunecată aşezare şi întocmire a graiului românesc". Deşi afirmaţia sa se bazează pe studiul textului, ea este o exagerare. Profundul respect al traducătorilor *Bibliei de la Bucureşti* faţă de textul grecesc i-a făcut pe aceştia să redea în limba română unele pasaje obscure, dificil sau chiar imposibil de înţeles de către cititori fără apelul la original, dar aceasta nu face, totuşi, ca textul, în general, să fie inaccesibil.

Începând cu N. Iorga, însă, care apreciază că limba *Bibliei de la 1688* „îndreptată cu multă pricepere, modernizată, limpezită, forma cea mai înaltă expresie a limbii literare a timpului" (Iorga 1925: 398), toţi istoricii literari au evidenţiat doar meritele acestui text în realizarea unităţii limbii române literare, fără a se apleca atent asupra caracteristicilor lingvistice ale acestei opere. Astfel, în tratatul de *Istoria literaturii române* al Academiei Române, citim: „Prin *Biblia de la Bucureşti*, operă de proporţii monumentale pentru acea epocă, se pune în circulaţie o limbă literară ce reprezintă sinteza eforturilor tuturor scriitorilor ecleziastici români de până atunci şi se deschide calea pe care se va dezvolta limba română literară de mai târziu" (*Istoria literaturii române* 1964: 453). G. Călinescu vede în această lucrare un „document de consolidare a limbii literare", fiind, după părerea sa, „pentru limba română ceea ce este pentru cea germană *Biblia* lui Martin Luther" (Călinescu 1985: 10). În lucrarea *Istoria literaturii române vechi*, N. Cartojan consideră că: „Biblia lui Şerban este sinteza

BDD-A19642 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:27 UTC)

tuturor sforţărilor îndeplinite de cărturarii români în cele mai vitrege împrejurări, timp de trei veacuri, în toate ţările Româneşti, pentru a înveşmânta cuvântul Domnului în haina limbii naţionale. Din confruntarea tuturor textelor anterioare cu originalul grecesc, ei au îndreptat erorile de sens şi au ales cuvintele care, înţelese în toate ţinuturile româneşti, aveau mai multă rezonanţă în suflete şi care, în acelaşi timp, exprimau cu mai multă exactitate noţiunile originalului grecesc" (Cartojan 1980: 395).

Lectura atentă a textului *Bibliei de la Bucureşti* demonstrează că aceste consideraţii sunt nişte exagerări, că, de fapt, ele nu se bazează pe cunoaşterea limbii utilizate de către traducătorii acestei opere, ci pe aprecieri în funcţie de rolul jucat de ea în dezvoltarea literaturii române de mai târziu.

Abia începând cu anul 1988, o echipă de cercetători de la Universitatea din Iaşi şi cea din Freiburg s-a aplecat cu atenţie şi profesionalism asupra textului *Bibliei de la Bucureşti*, concluziile fiind publicate în cele cinci volume intitulate *Monumenta linguae Dacoromanorum*, cuprinzând primele cinci cărţi din *Vechiul Testament* (*Pentateuhul*). Cercetările au pornit de la studierea particularităţilor de limbă prezente în Ms. 45 de la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române şi în Ms. 4389 de la Biblioteca Academiei Române, ce au ca izvor traducerea *Vechiului Testament* realizată de Nicolae Milescu.

În ceea ce priveşte *Noul Testament de la Bălgrad*, majoritatea cercetătorilor s-au oprit asupra celor două predoslovii, datorită importanţei lingvistice pe care o prezintă. Autorii lucrării precizează sursele („izvoadele") după care au făcut traducerea („… greceşti şi sărbeşti [= slavoneşti] şi lătineşti …"), susţinând necesitatea îmbogăţirii şi realizării unei limbi literare unitare, pe care să o înţeleagă toţi românii.

O idee importantă asupra căreia s-a insistat adeseori este cea referitoare la depăşirea dificultăţilor determinate de diferenţele lingvistice dintre ţările române. Mitropolitul Simion Ştefan a dorit să realizeze o operă „de obşte", nu una regională, ceea ce-l face pe Sextil Puşcariu să asemene acest text, în *Istoria literaturii române. Epoca veche*, cu prefaţa lui Luther, în care el îşi motiva înfăptuirea traducerii în germană a *Bibliei* (Puşcariu 1987).

Autorii traducerii *Noului Testament de la Bălgrad* nu realizează doar o retipărire a unui text pe care, credem, îl aveau la îndemână, ci se simt datori să-l verifice după originale. Această atitudine este apreciată de Ştefan Ciobanu în *Istoria literaturii române vechi* ca „un spirit critic pe care noi nu-l găsim mai înainte" (Ciobanu 1989: 190). Această viziune nouă în editarea cărţilor sfinte i-ar aparţine nu atât mitropolitului Simion Ştefan, cât acelor colaboratori ai săi „cu ştiinţă de carte" (*ibidem*), cunoscători ai limbilor latină, greacă, slavă şi ebraică. Liviu Onu, în tratatul de *Istoria literaturii române literare*, consideră că: „Principiile referitoare la limba literară, preconizate în prefaţa către cititori, au fost traduse în fapt: ceea ce caracterizează limba *Noului Testament de la Bălgrad* este apropierea de limba populară" (Rosetti, Cazacu, Onu 1971: 111).

BDD-A19642 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:27 UTC)

Spre deosebire de Simion Ştefan, Samuil Micu este „cel dintâi care a învăţat şi pentru alţii", după cum spunea N. Iorga (*cf.* Mazilu 1991: 114), un erudit, instruit în limbile latină, greacă, maghiară, italiană şi franceză. Motivele pentru care el începe traducerea *Bibliei* în 1783 sunt: lipsa versiunii din 1688 care „atâta s-a împuţinat" încât era tot mai greu de găsit şi graiul aceleia „mult osebit de vorba cea de acum obicinuită" (*Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi şi a ceii noao*, Blaj, 1795). Autorul îşi propune să „îndrepteze" limba *Bibliei* din 1688, confruntând textul cu originalul grecesc.

Este demn de reţinut faptul că Samuil Micu revizuieşte traducerea sa de două ori, o dată împreună cu Dimitrie Eustatievici, directorul şcolilor neunite, ceea ce demonstrează că *Biblia* este destinată tuturor românilor, nu doar greco-catolicilor din Ardeal.

Apreciind valoarea literară şi teologică a *Bibliei de la Blaj*, autorii lucrării *Samuil Micu Clain - teologul. Viaţa, opera şi concepţia lui teologică*, N. Mladin, I. Vlad şi Al. Moisiu, afirmă: „De remarcat e faptul că această traducere a *Bibliei* este străină de îngustimea orizontului confesional şi de păreri filologico-lingvistice unilaterale. Ea se încadrează perfect în seria traducerilor biblice din Ardeal şi Ţara Românească şi în dezvoltarea limbii literare şi bisericeşti a românilor de pretutindeni" (Mladin 1957: 55-56).

Analizând fenomenele specifice limbii literare din cele trei lucrări, în studiul de faţă s-a pornit de la textul *Faptele Apostolilor* din *Biblia de la Bucureşti*, (BB) şi s-au comparat trăsăturile sale caracteristice cu cele ale aceleiaşi cărţi biblice din *Noul Testament de la Bălgrad* (NT) şi, respectiv, *Biblia de la Blaj* (B1795). În studierea acestora, am avut în vedere menţinerea particularităţilor arhaice în limbă, ca şi evidenţierea inovaţiilor lingvistice, subliniindu-se, de fiecare dată, fenomenele care au devenit mai târziu norme ale limbii literare.

Observaţiile care urmează vizează fonetica, morfologia şi vocabularul.

În ceea ce priveşte caracteristicile fonetice, am urmărit fenomenele referitoare la accent, vocalism şi consonantism. Astfel, în privinţa accentuării cuvintelor în cele trei texte, am constatat că, în unele cazuri, acelaşi cuvânt este accentuat diferit: substantivul propriu *Nicánor* este accentuat ca în limba greacă, pe a doua silabă, în BB şi B 1795 (*Nicánor*) şi pe ultima silabă în NT (*Nicanór*). Alteori, se întâlneşte alternanţa accentului în cadrul aceluiaşi text. De exemplu, substantivul *pricină* este accentuat pe prima silabă (*prícină*) sau pe a doua (*pricína*) în BB şi B 1795.

În domeniul vocalismului, s-a observat o inconsecvenţă în folosirea formelor vechi şi a inovaţiilor. Astfel, substantivul de origine slavă *norod* apare în BB atât cu forma veche, cu *-ă-* (*nărod*, în 13 ocurenţe), cât şi cu cea înregistrată în secolul al XVII-lea, cu *-o-* (*norod*, în 34 de ocurenţe).

Lat. *á+m+cons*., din lat. *ambulo*, a devenit **ă-*, apoi *î-* (**ămblu* > *îmblu*). La aceeaşi fază cu *î-* a ajuns şi verbul lat. *ĭmpleo* (> **emplo* > **ămplu*) > *împlu*. În secolul al XVI-lea are loc asimilarea regresivă *î-u* > *u-u*, apărând, în textele munteneşti, atestări ale formelor acestor verbe cu *u-*. În textele studiate, constatăm preponderenţa

BDD-A19642 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:27 UTC)

formelor cu *u-* în BB (o singură atestare a formei î*mblînd*, 13:11) şi în B1795. În schimb, în NT găsim numai forme cu *î-*.

Fenomenul sincopării lui *-i-* (> *e*) în cuvintele din familia lexicală a adjectivului *drept* apare în B 1795, FA, unde se întâlnesc: *drept*, *dreptate*, *dreapta*. În BB, FA şi NT, FA se găsesc forme nesincopate, de provenienţă transilvăneană: *dereptate*, *direptate*, *direapta*, *direpт* etc.

Dintre fenomenele înregistrate în domeniul consonantismului se reţin următoarele:

Africata sonoră *ĝ* (< lat. *j+o, u*; < *d, g+ó, u*) se întâlneşte în mod obişnuit în NT (exemple: *a agiuta*, *botegiune*, *giudeca-voiu*, *giurământ*), pe când în BB ea apare sporadic (*încungiurîndu-*), iar în B 1795 nu se găseşte deloc.

Velarizarea vocalelor *e* şi *i* prin *ş* prezintă diferenţe de la un text la altul; câteva exemple: verbul *a aşeza* apare cu *ş* dur în BB şi NT, iar în B 1795 se găseşte doar *ş* muiat; adjectivul *deşert* apare cu *ş* dur în BB şi NT (*deşarte*), în timp ce în B 1795 apare o dată *ş* dur (*deşarte*) şi o dată *ş* muiat (*deşearte*); verbul *a şedea* cunoaşte numai forme velarizate în BB (ex. *era şăzînd*, *au şăzut*, *să şază*, *şăzi*); în NT ele sunt predominante (16 atestări ale formelor velarizate şi 3 ale celor nevelarizate), iar în B 1795 nu se întâlnesc niciodată forme velarizate.

Velarizarea prin *j* este prezentă în *Faptele Apostolilor* din BB şi NT, în toate ocurenţele cuvântului *jertfă* şi ale derivatelor sale (ex. *jîrtvă*, *să jîrtvuiască*, *jărtvite*). În schimb, în B 1795 apar atât forme velarizate, cât şi forme nevelarizate (ex. *jărtvă*, *să jărtvească*, *jîrtvite*, dar şi *jertve*, *au jertvit*).

În cazul subst. *vrajă* (şi a. derivatelor sale), BB se dovedeşte a fi inconsecventă în ceea ce priveşte folosirea formelor cu *j* dur sau cu *j* moale (2 atestări cu *j* dur: *vrăjîle*, *vrăjînd* şi 3 atestări cu *j* moale: *vrăjind*, *vrăjitoriu*, *vrăjitoriul*), în vreme ce în cartea selectată din NT şi B 1795 apar doar forme nevelarizate.

În ceea ce priveşte velarizarea prin *ţ*, exemplele pun în evidenţă inconsecvenţa în folosirea formelor velarizate şi a celor nevelarizate în toate cele trei texte studiate; exemple: *înălţîndu-să*, *scoţînd*, *trimiţînd*, *ţărmure* (BB); *scoţînd*, *trimeţînd*, *ţărmure*, *viţel* (NT); *trimiţînd*, *să trimiţ*, *ţărmuri*, *viţel* (B 1795). Aceeaşi situaţie se constată în BB şi în cazul consoanei finale *-ţ*, care apare când ca *-ţ* (dur), când ca *-ţi* (muiat), această din urmă variantă fiind totuşi predominantă (244 de ocurenţe cu *-ţi* şi 62 de ocurenţe cu *-ţ*). În celelalte două texte în discuţie, se observă o normă: în NT se găseşte întotdeauna *-ţ* dur, iar în B 1795 *-ţi* moale (ca în limba română modernă).

Un amestec de forme velarizate şi nevelarizate se înregistrează şi în cazul spirantelor *s*, z. Câteva exemple susţin această afirmaţie: *adusără* (o ocurenţă) / *aduseră* (5 ocurenţe) în BB; *să adunasă* (o ocurenţă) în BB şi B 1795 / *să adunase* (o ocurenţă) în NT; *să dusă* (2 ocurenţe) în BB / *să duse* (o ocurenţă) în BB (şi 2 ocurenţe în NT); *puseră* (5 ocurenţe) în BB / *pusără* (o ocurenţă) în BB.

Velarizarea prin *z* este prezentă în BB în majoritatea atestărilor cuvântului *Dumnezeu* (ca şi a derivatelor din aceeaşi familie lexicală). În NT, în toate ocurenţele se găsesc numai forme velarizate, iar în B 1795, dimpotrivă, numai forme nevelarizate.

BDD-A19642 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:27 UTC)

Deşi încă din secolul al XVI-lea în norma limbii literare din sud apare durificarea lui *r* din sufixele *-ariu*, *toriu*, în BB sunt numeroase exemple de *r* muiat (*ajutoriu*, *biruitoriu*, *cunoscătoriu*, *neascultătoriu*, *sămănătoriu*, *zlătariu* etc.). Aceeaşi situaţie se înregistrează şi în celelalte două texte în discuţie.

În ceea ce priveşte morfologia, am urmărit, pentru fiecare parte de vorbire, formele şi valorile cele mai importante pe care le prezintă în cele trei texte.

Astfel, în cazul substantivelor, s-a constatat că unele sunt de alte genuri decât în limba română actuală (ex. *gătej* este de genul masculin în BB: *gătejii*) sau se încadrează în două genuri (ex. *pustiu* este de genul neutru, *pustiiu*, în BB şi B 1795; în NT el este de genul feminin, *pustie*).

În ceea ce priveşte articolul, s-au constatat următoarele fenomene: forma *unii* a articolului nehotărât feminin singular la G.-D. în NT („*fecior unii muieri*"); articolul hotărât *lui* enclitic în *Dumnăzăului*, în NT; forma unică a articolului posesiv-genitival în numeroase exemple din NT şi B 1795; forma *cei* a articolului demostrativ-adjectival, feminin, singular la G.-D., în BB şi B 1795.

În cazul adjectivelor, am reţinut forma de masculin, plural, *goli* a adjectivului *gol*; forma *noao* la feminin, singular a adjectivului *nou*.

Pronumele personal de persoana a III-a, masculin, plural se întâlneşte în câteva ocurenţe cu forma *eiş(i)*, în BB şi NT. La persoana a II-a, plural şi a III-a, plural, formele folosite sunt *noao*, respectiv *voao*.

Pronumele reflexiv de dativ *sieşi* apare cu forma *şie* în B 1795. În ceea ce priveşte forma de acuzativ a pronumelui reflexiv, ea oscilează între *să* şi *se* în BB.

O serie de forme deosebite faţă de cele actuale cunoaşte pronumele şi adjectivul demonstrativ: la G.-D., feminin, singular, pronumele şi adjectivul *aceasta* are forma *aceştiia* în toate cele trei texte; pronumele şi adjectivul demonstrativ *aceea*, feminin, singular, are, uneori, la G.-D., forma *cei* şi *aceiia*, în BB; pronumele demonstrativ, feminin, plural *acestea* apare, într-o ocurenţă, cu forma *aceasteaş*, în BB; pronumele relativ *care* cunoaşte forme diferite după gen şi număr (*carea*, *carele*, *carii*), în toate cele trei texte; pronumele şi adjectivele nehotărâte apar cu forme speciale (ex. *altcinevaş*, în BB; *alalt*, în BB; *cevaşi*, în BB; *fieştecarele*, în BB; *nescare*, în BB; *vare pre cît*, în NT).

Comparând formele verbale din textele în discuţie, am constatat o serie de caracteristici importante ale acestora sub aspectul evoluţiei limbii române. Astfel, se înregistrează o serie de încadrări ale unor verbe la alte conjugări decât cele obişnuite astăzi (de exemplu, *a adeveri* apare la conjugarea I, *a adevăra*, în NT: „*Pre carele aducându-l, luară-l împregiur jidovii ce pogorâse den Ierosalim, multe şi greale vine aducând spre pavel, cealea ce nu le putea adevăra*", 25: 7; în B1795: *adeveri*, în BB: *să dovedească*, 25:7, dar şi *adeveriia*, 24:9).

O formă verbală destul de des întâlnită în BB este reflexivul cu valoare de pasiv (ex.: *porunciiu să să aducă omul* = să fie adus, 25:17; *să rîdică mort* = fu ridicat, 20:9; *trebuie să mă judec* = să fiu judecat, 25:10; *să nu să ucigă cu pietri* = să nu fie ucis, 5:26).

În numeroase ocurenţe din textele cercetate apar verbe cu forme iotacizate la indicativ prezent, conjunctiv şi gerunziu, în timp ce formele cu *t*, *d*, *n*, *r* sunt foarte rare (ex. *să ceară*, BB şi B 1795; *să creadă*, B 1795; *să-şi radă*, B 1795; *să rămână*, B

BDD-A19642 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:27 UTC)

1795; *să răspundă*, B 1795; *să trimită*, B 1795; *să trimit*, B 1795; *trimit*, B 1795; *aud*, în toate cele trei texte; *să vină*, NT şi B 1795). Din exemplele date, se observă că B 1795 are cele mai multe forme neiotacizate, ca în limba română modernă.

Datorită respectului faţă de textul sacru al cărturarilor care realizau traducerile în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, au fost preluate din limba greacă o serie de construcţii verbale perifrastice, în special în BB. În NT şi B 1795, ele apar mult mai rar. Câteva exemple: *era hinevestind*, în BB şi B 1795 (NT: *propoveduiia*); *era lăcuind*, în BB (NT şi B 1795: *era lăcuitori*); *fu bolnăvind*, în BB (NT: *fu a muri*; B 1795: *au fost bolnăvindu-să*); *au fost crezut*, în BB (NT: *crezură*; B 1795: *au crezut*); *va să judece*, în BB şi B 1795 (NT: *va giudeca*); *să fie venit*, în BB (NT: *veni*; B 1795: *au venit*).

O caracteristică importantă a tuturor modurilor verbale o constituie prezenţa formelor verbale perifrastice, calchiate după modele greceşti. Astfel, textul BB abundă de forme perifrastice de indicativ imperfect (ex.: *era mergînd* = mergeau; *ai vrut ţinea* = ţineai), de perfect simplu (ex.: *fu el apropiindu-se* = se apropie; *deaca fu de întră* = intră), de perfect compus (ex.: *au vrut veni* = a venit), de mai mult ca perfect (ex.: *nu era căzut* = nu căzuse; *s-au fost tăinuit* = se tăinuise), de viitor (ex.: *va să te bată* = te va bate).

O altă trăsătură a verbelor din textele studiate o reprezintă construcţiile verbale intensive, care pun în evidenţă servilismul traducătorilor faţă de originalul grecesc. Acesta este motivul pentru care apar construcţii intensive de prezent (*lucru eu lucrezu*), de imperfect (*vedea videnie*), de perfect simplu (*izbîndi şi făcu izbîndă*), de perfect compus (*cu jurămînt au jurat*), de viitor (*vederi vor vedea*), de conjunctiv prezent (*cu înfricoşare să-i înfricoşem*), de gerunziu (*rămîind ţie rămînea*).

Adverbele şi locuţiunile adverbiale cunosc unele forme speciale, diferite de cele actuale (ex.: *acicea*, în NT / *aici*, în B 1795; *atunceaş*, în NT; *că ce*, în NT / *căci*, în B 1795, FA; *cîndai*, în BB; *cîtinel*, în BB; *decindea*, în BB / *dincolo*, în B 1795; *făţiş*, în BB; *niciodinioară*, în BB / *niciodată*, în B 1795; *pretutindenilea*, în BB; *pre amăruntul*, în BB; *de iznoavă*, în BB; *fără price*, în BB; *în ce chip*, în BB; *de pripă*, în NT) sau sensuri deosebite (ex.: *dară* 'oare', în toate cele trei texte; *de osebi* 'deoparte', în toate cele trei texte).

Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale au şi ele în textele studiate forme diferite de cele de astăzi (ex. *dennafară*, în BB; *den*, în toate cele trei texte; *pre*, în toate cele trei texte; *pren*, în BB / *pren* şi *prin*, în NT / *prin*, în B 1795; *prentre*, în BB; *preste*, în toate cele trei texte; *supt*, în toate cele trei texte) sau sensuri diferite de cele actuale (ex. *despre* 'de la', în toate cele trei texte; *în mijlocul* 'între', în toate cele trei texte; *spre* 'din cauza', 'pentru', în toate cele trei texte). Prepoziţia *prejur* se întrebuinţează cu acuzativul (*prejur de mine* în BB).

Conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale apar şi ele cu forme şi sensuri specifice graiurilor din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea (ex. *ce*, în BB şi NT / *ci*, în B 1795; *deaca*, în toate cele trei texte; *derept aceaea* 'aşadar', în BB şi NT, *drept aceaea*, în B 1795; *cu prilej adecă* 'pe motiv că', în BB; *pentru căci* 'fiindcă', în BB).

În ceea ce priveşte interjecţiile, ele sunt foarte rare în textele studiate. Singura formă deosebită pe care am întâlnit-o este *iaca!* 'iată!', în NT (BB şi B 1795: *iată!*).

BDD-A19642 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:27 UTC)

În ceea ce priveşte formarea cuvintelor, am urmărit sufixele şi prefixele cu ajutorul cărora se creează cuvinte noi, derivate în limba română. Unele afixe se întâlnesc în toate cele trei texte (ex. sufixul *-aş*, în *sutaş*, *fuştaş*; sufixul *-(ă)ciune*, în *amărăciune*; sufixul *-ean*, în etnonime ca: *alexandrean*, *efeseani*, *sidoneani*, *tarsean*; prefixul *ne-*, în *neclătit*), altele doar într-unul sau în două dintre ele (ex. sufixul *-ătate*, în *strîmbătate*, în BB şi B 1795; sufixul *-(ă)ciune*, în *închinăciunele*, în BB şi B 1795; sufixul *-eală*, în *privealã*, în BB; sufixul *-el*, în *puţinel*, în BB şi NT; sufixul *-ie*, în *flămînzie*, în BB; sufixul *-ime*, în *bătrînime*, în BB şi B 1795; prefixul *ne-*, în *neobrezuiţi*, în BB). Uneori, se constată lipsa unor prefixe (de ex., prefixul *îm-* lipseşte în: *bolnăvind*, în BB şi B 1795; *a plini*, în BB şi B 1795; prefixul *în-* nu apare în: *nainte*, în BB; *a cerca*, în BB; *timpină*, în BB şi NT; prefixul *pri-* nu se găseşte în cazul verbului *a prigoni*, în toate cele trei texte înregistrându-se forma *goneşti*). Din aceste exemple se observă încă o dată că textul din B 1795 anticipă forme din limba literară modernă.

În ceea ce priveşte vocabularul, fenomenele întâlnite aici se împart în două categorii:

a. Cuvinte proprii limbii române vechi; cuvinte puţin cunoscute sau păstrate în anumite arii dialectale. În funcţie de originea lor, ele pot fi: elemente de origine latină (ex. *a astruca*, *fuştaş*, *a mânea*, *rost*); elemente latine savante (ex. *pedestru*);elemente neolatine (italieneşti) (ex. *căpitan*); elemente slave (ex. *capişte*, *a se dodei*, *fariseu*, *polc*); elemente greceşti (ex. *ariopag*, *eres*, *politie*, *tipos*); elemente maghiare (ex. *fealiu*, *a mîntui*, *ponoslu*, *vicleşug*); elemente turceşti (ex. *divan*, *măhramă*); elemente autohtone (ex. *grumaz*, *măgură*);

b. Cuvinte cu sens diferit de cel actual. O primă categorie este cea a calcurilor lingvistice, care abundă în cele trei texte studiate, ca reflex al respectului traducătorilor faţă de textul originar de care nu se îndepărtau nici chiar cu riscul de a face ca vresiunea românească să apară, uneori, greoaie şi chiar neinteligibilă. Se reţin aici câteva exemple de calcuri: *apoapele* 'semen', în BB (NT: *priiatenul*; B 1795: *aproapelui*); *cu bun chip* 'de cinste', în BB (NT: *de cinste*; B 1795: *cu bun chip*); *limbă* 'popor', în BB (NT: *oamenii*; B 1795: *neamul*); *de patru ori a patru* 'şaisprezece', în NT (BB: *16 slujitori*; B 1795: *patru pătrari*). Unele calcuri se regăsesc în toate cele trei texte, ceea ce pune în evidenţă importanţa pe care a avut-o tradiţia în impunerea sensurilor unor cuvinte; de ex.: *bătrîn* 'şef al poporului', 'conducător'; *începător* 'cel care îndeamnă la ceva'; *sămînţă* 'urmaş'; *trup* 'fiinţă', 'om'. A doua categorie este cea a cuvintelor cu sens diferit de cel actual, cuvinte (cu sensuri) atestate pentru prima dată. Deoarece limba română nu atinsese (la momentul traducerii acestor texte) un nivel de dezvoltare care să-i permită redarea unor noţiuni din diferite domenii, traducătorii au recurs la atribuirea de noi sensuri unor cuvinte existente în limbă, ceea ce a dus la extinderea fenomenului polisemiei. Astfel, se întâlnesc o serie de termeni folosiţi cu sensuri noi, neatestate până atunci sau nemaiîntâlnite în prezent; de ex.: *gros* 'butuc' (în toate cele trei texte studiate); *moşnean* 'moştenitor', în BB (NT: *oarecăt avea pămînt*; B 1795: *carii avea ţarini*).

Cele trei texte studiate reprezintă, aşadar, traduceri independente ale cărţii *Faptele Apostolilor*, niciuna dintre ele nereproducând întocmai textul anterior.

BDD-A19642 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:27 UTC)

Observaţiile făcute pe baza studierii în paralel a cărţii *Faptele Apostolilor* din BB, NT şi B 1795 au dus la concluzia că textul din BB este cel mai conservator, nereuşind să se desprindă de originalul grecesc, ceea ce-l face, uneori, neinteligibil. În NT apare o alternanţă a normelor lingvistice din nord şi a celor din sud, primele fiind, însă, predominante. Textul B 1795 este, din punctul de vedere al normelor limbii literare, cel mai modern, anticipând, printr-o serie de inovaţii, norme existente în limba română literară de astăzi.

Bibliografie

A. Izvoare

BB: *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament. Tipărită întâia oară la 1688 în timpul lui Şerban Vodă Cantacuzino, Domnul Ţării Româneşti. Retipărită după 300 de ani, în facsimil şi transcriere, cu aprobarea Sfântului Sinod şi cu Binecuvântarea Prea fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988.

B 1795: *Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi şi a ceii noao*, Blaj, 1795.

NT: *Noul Testament de la Bălgrad, 1648* (ediţie modernă: Editura Episcopiei Ortodoxe Române, Alba Iulia, 1998).

B. Literatură secundară

Arvinte 1988: Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra primei cărţi (Facerea) din Biblia de la Bucureşti (1688), în comparaţie cu ms.45 şi cu ms. 4389*, în MLD, Biblia 1688, I, Iaşi.

Arvinte 1991: Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra cărţii a doua (Ieşirea) din Biblia de la Bucureşti (1688), în comparaţie cu ms. 45 şi cu ms. 4389*, în MLD, Biblia 1688, II, Iaşi.

Arvinte 1993: Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra cărţii a treia (Preoţia) din Biblia de la Bucureşti (1688), în comparaţie cu ms. 45 şi cu ms. 4389*, în MLD, Biblia 1688, III, Iaşi.

Arvinte 1994: Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra cărţii a patra (Numeri) din Biblia de la Bucureşti (1688), în comparaţie cu ms. 45 şi cu ms. 4389*, în MLD, Biblia 1688, IV, Iaşi.

Arvinte 1997: Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra cărţii a cincea (A doua leage) din Biblia de la Bucureşti (1688), în comparaţie cu ms. 45 şi cu ms. 4389*, în MLD, Biblia 1688, V, Iaşi.

Arvinte 2001: Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic. Normele limbii literare în Biblia de la Bucureşti (1688)*, în Biblia 1688, I, text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi.

Călinescu 1985: George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, Bucureşti, pag. 10.

Cartojan 1980: Nicolae Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, postfaţă şi bibliografii finale de Dan Simonescu, prefaţă de Dan Zamfirescu, Editura Minerva, Bucureşti, pag. 395.

Ciobanu 1989: Ştefan Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, ediţie îngrijită, note şi prefaţă de Dan Horia Mazilu, Editura Eminescu, Bucureşti, pag. 190.

Dicţionarul limbii române 1913-1948: *Dicţionarul limbii române*, Academia Română, Bucureşti.

Dicţionarul limbii române 1965 urm.: *Dicţionarul limbii române*, Editura Academiei Române, Bucureşti.

The Greek New Testament 1994: *The Greek New Testament*, United Bible Societies, Stuttgart.

Iorga 1925: Nicolae Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, vol.1-2, ediţia a II-a, revăzută şi larg întregită, Editura librăriei Pavel Suru, Bucureşti.

BDD-A19642 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:27 UTC)

Istoria literaturii române 1964: *Istoria literaturii române*, I, *Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400-1780)*, Editura Academiei Române, Bucureşti.

Mazilu 1991: Dan Horia Mazilu, *Vocaţia europeană a literaturii române vechi*, Editura Minerva, Bucureşti.

Mladin, Vlad, Moisiu 1957: Nicolae Mladin, Ion Vlad, Alexandru Moisiu, *Samuil Micu Clain-teologul. Viaţa, opera şi concepţia lui teologică*, Editura Arhiepiscopiei Ortodoxe Române, Sibiu.

Noul Testament 1995: *Noul Testament*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti.

Puşcariu 1987: Sextil Puşcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ediţie îngrijită de Magdalena Vulpe, postfaţă de Dan C. Mihăilescu, Editura Eminescu, Bucureşti, 1987

Rosetti, Cazacu, Onu 1971: Alexandru Rosetti, Boris Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, *De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, ediţia a doua, revăzută şi adăugită, Editura Minerva, Bucureşti, pag. 111.

BDD-A19642 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:27 UTC)